

הרב יעקב אפשטיין

היוב הפרשת ראשית הגז בימינו

שאלה

ליהודי עדר רחלים. לאחר עת הגז אין לו מה לעשות בגיזות, בימינו אין דורש לגיזות במדינת ישראל (הן נמכרות בפרוטות לערבים ברשות הפלסטינאית), משום שכל הצמר המשמש לטליתות מיובא. כיון שאין לגיזות דורש, בעליהן משליכים אותם לאשפה. אף לכוהנים שיקבלו את ראשית הגז לא יהא מה לעשות עם הגיזות. האם חובה להפריש מתנות שייזרקו לאיבוד?

א. הפרשה מכדי יין ושמן שנשתברו

מתנות שטובלות, כגון תרומה וחלה, חייבים להפריש מהן, ואף אם אין נתינה לכוהן, חייבים להפריש ולקבור. אף על פי שההפרשה (המתנה) עצמה תלך לאיבוד ולא תגיע ליד כוהן, כיוון שללא הפרשה, יהיו הפירות או העיסה אסורים באכילה, מוכרחים להפריש. השאלה עולה במתנות שאינן טובלות. ניתן להביא ראיה מהאמור בבבא קמא (קטו ע"ב):

הרי שהיה טעון כדי יין וכדי שמן וראה שהן משתברות, לא יאמר הרי זה תרומה ומעשר על פירות שיש לי בתוך ביתי, ואם אמר - לא אמר כלום. לכאורה, אי יכולתו להפריש מן המשתבר על מה שבביתו היא מכיוון שמפריש ותורם את מה שהולך לאיבוד, ואינו נותן את התרומות לבעליהן. אולם מתוך הסוגיה עולה שכיוון שהן הולכות לאיבוד, אינן ברשותו כדי שיוכל לעשות בהן פעולות ממוניות, וכן ביארו הראשונים את הסוגיה¹.

1. הישועות מלכו' (הל' תרומות פ"ג הי"ז) תמה: 'על יו"ד סי' שלא סעיף כ"ה דבזה"ז דלאיבוד אזיל תרומתו תרומה, ותמהני הא הוי אינו ברשותו ומדאורייתא לא מצי להקדיש, מה לי האידנא ומה לי קודם תדע דהא גזלה אין יכול להקדיש, אטו התורם שאינו שלו בזה"ז מהני, ולכאורה היה נראה דדעת המחבר בשו"ע כיון דתרומה הוי קדושת הגוף מהני אף באינו ברשותו, אמת כי כן דעת הקצה"ח אבל לא נהירא לי לכן דברי השו"ע צ"ע'. ואולי ניתן לתרץ כפי המבואר להלן ברמב"ם על פי המהר"י קורקוס.

אולם 'תפארת ישראל' (בועז, חגיגה פ"ג אות א) פירש שכיוון שמפריש לאיבוד, אין טעם בהפרשת המתנה ולכן אינו יכול להפרישה. הוא כותב שם שמקור הדין בדברי הרמב"ם (הל' תרומות פ"ג הי"ז); וזו לשון הרמב"ם, שם:

ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה והוא שיהיה המופרש שמור אבל אם היה טעון כדי יין או שמן וראה שמשתברין ואמר הרי הן תרומה על פירות שבביתי לא אמר כלום.

וביאר מהר"י קורקוס:

ומלשון רבינו נראה דדוקא כשאומר על פירות שיש לי בביתי לא אמר כלום **הא אם היה מוקף אפילו שרואה שהן משתברות דבריו קיימין** שהרי על מה שכתב ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה כתב והוא שיהיה המופרש שמור וכולי משמע דעלה דוקא קאי **אבל במוקף לא בעינן שיהיה המופרש שמור אלא כיון שבשעה שעשה אותם תרומה היו קיימין סגי בהכי** אעפ"י שמיד נשתברו כבר נתקנו הפירות בשעה שאמר הרי הן תרומה וכו' אלא שבגמרא נראה שאין הפרש בין מוקף לאינו מוקף ולא בדוקא נקטיה שמקשה על בריתא זו מבריתא דקתני הרי שהיו לו ר' חביות וכו' ואמר הרי זו תרומה דבריו קיימין ואוקמוה בשעקל בית הבד כרוך עליה משמע דאין חילוק בין מוקף לאינו מוקף **דלעולם בעינן שיהיה קיים...**

למדנו מדבריו שלפחות לפי הרמב"ם, אין אדם יכול להפריש מתנות לאיבוד, ואם המתנות טובלות אין הטבל נתקן על ידי מתנות ההולכות לאיבוד. וכן נכתב ב'דרך אמונה' (הל' תרומות פ"ג הי"ז, ס"ק קנא) בשם החזו"א (דמאי ס' טז סקי"ז).

ג. הפרשת ביכורים טמאים

מקור ברור לכך שמתנה שהולכת לאיבוד אין ליתנה, יש ברמב"ם (הל' ביכורים פ"ב הי"ט): כיצד מפרישין הבכורים... ואם נטמאו הפירות כולן אינו מפריש בכורים בטומאה, אלא מפריש מן הטהור על הטמא לכתחילה, ואם אין לו פירות אחרות להפריש מהן **יראה לי שאינו מפריש בטומאה שאין מפרישין לאבוד**, וכן יראה לי² שהבכורים שנטמאו אינו מסיק בהן התנור כתרומה טמאה מפני שהן כקדשי מקדש.

הרמב"ם כותב מסברתו שאין מפרישים מתנה שאין מה לעשות בה והיא הולכת לאיבוד. וביאר הרדב"ז: 'ואם אין לו פירות אחרות וכו'. זו סברא נכונה שאין מפרישין לאיבוד'. והר"י קורקוס הסביר:

וסברת רבינו שכתב שאם אין לו טהורות שאינו מפריש נכונה ונמוקה עמה אעפ"י שבירושלמי אמרו זאת אומרת שהפירות הטמאין חייבין בבכורים ע"כ

2. האו"ש מחק את המילים: 'וכן יראה לי' השניות, מפני שהוא עניין אחד עם הכתוב לפני כן שנותן לאיבוד, ובכך תרץ את קושיית מהר"י קורקוס והכס"מ, מדוע הרמב"ם כתב 'יראה לי' על כך שביכורים קדשי מקדש, הלא אלה משניות וברייתות מפורשות.

אעפ"כ אינו מפריש אלא כשיש לו טהורות אבל אם אין לו טהורות כיון שאינם טובלין כתרומת מעשר למה יפריש לאבוד...

וכך כתוב ב'דרך אמונה' שם. עולה מהרמב"ם ונושאי כליו, שאין מפרישים מתנות כהונה על מנת לאבדן, מכיוון שלא ניתן להשתמש בהן מחמת היותן קדושות או טמאות – ולכן אינן ראויות לכלום. ונראה שהוא הדין לראשית הגז בזמן הזה, כיוון שהגז כולו נזרק לאיבוד, אין להפריש ממנו ראשית הגז מפני שזו מתנה לאיבוד.

ד. זכר לראשית הגז

יש לחלק בין המקרים שהבאנו לבין השאלה שלפנינו. במקרים שהבאנו הולכת המתנה לאיבוד כיוון שמבחינה הלכתית אין בה שום שימוש, ולכן אין להפרישה (לפחות במקרה האחרון של ביכורים). לעומת זאת בשאלה שלפנינו, בגלל רמת החיים וסגנון החיים שלנו אין שימוש למתנה, אבל בה עצמה אין שום פגם, ולפני אלפי שנים היא הייתה מתקבלת בשמחה. הבדל נוסף הוא שאם נחליט שאין להרים ראשית הגז בגלל שאין לגיזה שימוש, ביטלנו מצווה מן התורה, ואילו המקרים האחרים שהובאו לעיל, הם רק מציאות מסוימת ובמקרה פרטי מכלל כל המציאות של המתנה, ורק בהם אין להפרישה מפני שהולכת לאיבוד.

נראה על כן שאם במציאות ימינו אין שום חשיבות בראשית הגז ואין זו מתנה שימושית, מן הראוי לעשות לה לפחות זכר, ועל המגדל לתת את המתנה הראויה בכסף לכוהן, במקום ראשית הגז (אין צורך בשווי ראשית הגז, אלא במתנה כלשהי לכוהן כדי להזכיר את מצוות ראשית הגז, משום שהפכה למתנה מאד לא מעשית לנתינה). אמנם במצב זה אין לברך על הפרשת ראשית הגז.

ה. ברכה על ראשית הגז

לגבי ברכה על ראשית הגז, נכתב בספר 'הרוקח' (ס' ססו) שיש לברך 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו' על שילוח הקן וראשית הגז, שכן הן בכלל 'חקות וגזרה', אך במצוות 'שכליות' (הגיוניות) כגון עשיית מעקה, מאזניים וכדו' – אין לברך כי הן אינן מיוחדות לישראל. הוא מוסיף שיש לברך על מצוות תרומה וראשית הגז, כי הן מצוות שהנתינה בהן באה לאחר ההפרשה. אך ב'מעשה רוקח' נכתב³ שאין מברכים על זרוע לחיים וקיבה כי הן 'מופרשין ועומדין', והוא מעיר שהרמב"ם כתב שיש לברך על תרומה, על חלה ועל פדיון הבן, אך לא הזכיר ברכה על ראשית הגז.

פרט ל'רוקח' שכתב שיש לברך על 'ראשית הגז', לא מצאנו בש"ס ובראשונים שהזכירו ברכה על מצווה זו. ועיין ב'שקל הקודש' (ביאור ההלכה, הל' שקלים פ"א ה"א) וב'דרך אמונה' (ביאור ההלכה הל' ביכורים פי"ב ה"ה) שניהם לגר"ח קניבסקי שליט"א, ועיין עוד בספרי 'חבל נחלתו' חלק יב ס' כו.

3. הוא כותב זאת בשם הרב 'כנסת הגדולה' יו"ד ס' סא, משם הרב 'דמשק אליעזר' דף תיד.